
UDK: 929 Galović F.
Izvorni znanstveni članak
Primljen 28. IX. 2017.

MATIJAS BAKOVIĆ
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
matbakovic@hrstud.hr

NEKROLOZI POVODOM SMRTI FRANA GALOVIĆA

Sažetak

U radu će se prikazati nekrolozi objavljeni u ondašnjem tisku povodom pogibije hrvatskoga književnika Frana Galovića. Promatrani korpus sastoji se od nekrologa objavljenih u dnevnim novinama (*Obzor*, *Hrvatska*, *Hrvatski pokret*, *Narodne novine*) i mjesečniku (*Savremenik*). Posebno će se promotriti nekrolozi koji su prenijeli riječi iz zadnje Galovićeve dopisnice upućene Milanu Ogrizoviću neposredno prije same pogibije i njihov utjecaj na predodžbu o pjesnikovoj smrti. Njima će se pridodati i napisi koji su pjesnikovu tragičnu sudbinu nastojali, pod prismotrom cenzora, prikazati kao junački čin kojim je Fran Galović zauvijek zadužio svoju domovinu.

Ključne riječi: Fran Galović; nekrolozi; cenzura; Prvi svjetski rat; književnost

Uvod

Nekrologom se smatra posmrtni govor izrečen pri ukopu ili kome-moraciji, ali i članak objavljen u novinama, časopisima i sl. posvećen nekoj umrloj osobi. To je svojevrsno javno priznanje pokojniku, a razvio se iz nadgrobni govora poznatih još u antičkoj retorici (usp. Ivanić, 2003: 105). Obično sadržava najvažnije podatke o životu, radu i

zaslugama pokojnika. Budući da su nekrolozi pisani odmah nakon smrti pojedine osobe, njihov je sadržaj često subjektivan i predstavljen iz perspektive sastavljača pa se uloga pokojnika uglavnom preuveličava i često jedino faktografski podatci ostaju objektivni¹. Sve je to u službi opisa pokojnika kao jedinstvene ličnosti i njegova doprinosa zajednici u kojoj je živio i djelovao (usp. Ivanetić, 2003: 109). Kada se pak govori o smrti mlade osobe koja je mogla i trebala toj istoj zajednici dati još veći obol, onda su takvi napisi još izraženiji. I baš zato što se nastoji prikazati samo najbolje o pokojniku („o mrtvima sve najbolje“), ima u nekrolozima nešto usiljeno i lažno. Sudbina hrvatskoga književnika Frana Galovića najbolje to potvrđuje.

Danas nam je Fran Galović najpoznatiji kao pjesnik prekrasnih kajkavskih stihova iz ciklusa *Z mojih bregov*, no u trenutku smrti ta je njegova lirika drugima bila tek slutnja i uopće nepoznata svima osim usku krugu prijatelja. Naime, nijedna njegova kajkavska pjesma nije bila objavljena za života pa ne čudi što ih nekrolozi ne spominju te da se, kod onih rijetkih koji su pisali o Galoviću kao pjesniku, ističe „i ako mu nije pjesma bila još izgledjena i dikcijom svojom vazda savršena, ipak je bilo u njoj mnogo pjesničkih kvaliteta“ (*Obzor*, 1914: 2). Čak se i kod onih koji su najbolje poznavali njegov opus, primjerice Milan Ogrizović, tek usputno nazire ta lirika i ne pridaju joj neku veću važnost (usp. Kuzmanović, 1999: 11). Tek je protokom vremena i Krležinim objavljivanjem njegovih kajkavskih pjesama 1925. godine u *Književnoj republici* Galović postao taj, danas svima znani, pjesnik. Ipak, zahvaljujući suvremenici-ma koji su iz njegovih knjiga iščitavali povezanost slutnje i smrtnih predosjećaja s tragičnim pjesnikovim životom (usp. Detoni Dujmić, 1988: 91), ostalo je neriješeno pitanje okolnosti njegove pogibije.

Iako je u književnosti često znao tražiti nove putove (osobito u pripovijestima *Ispovijed* i *Začarano ogledalo*), Fran Galović nije bio nikakav buntovnik u životu. Kada je traženo, bespogovorno je otišao u klaonicu Prvoga svjetskoga rata i ugradio svoj mladi život u smrt jedne povijesne

¹ Ivanetić (2003: 105) naglašava da je još od prvoga svečanog govora posvećena suvremeniku zadan obrazac koji se poslije oponašao, a to je navođenje „isključivo pozitivnih pokojnikovih osobina“.

tvorevine. Galović je završio kao i junaci *Balada Petrice Kerempuha* jer se u tome sjevremenskom Krležinu djelu zrcali sudbina svih naših Galovića kroz krvavu hrvatsku povijest.

Promatrani korpus sastoji se od nekrologa objavljenih u ondašnjim dnevnim novinama (*Obzor, Hrvatska, Hrvatski pokret, Narodne novine*) i mjesečniku (*Savremenik*). Posebna će se pozornost posvetiti nekrolozima koji su prenijeli i naglasili riječi iz zadnje Galovićeve dopisnice upućene Milanu Ogrizoviću neposredno prije same pogibije i njihov utjecaj na predodžbu o pjesnikovoj smrti.

1. Nekrolozi

Svaki je nekrolog, sam po sebi, subjektivan, vrlo rijetko objektivan, žal za nekom osobom ili čak za duhom nekih prošlih, uglavnom boljih, vremena koje je simbolizirala ta osoba. Također, svaki je nekrolog posebna priča ispričana „kroz naočale“ osobe koja je smatrala da je baš ona najbolje poznavala pokojnika i da je samim time pozvana da nešto o tome prozbori i drugima. I svi, naravno, o pokojniku govore uvijek sve najbolje, a kada se govori o pokojnikovim manama – to se nastoji „umotati u celofan“ anegdotalnosti i nesavršenosti ljudskih bića.

Strukturalno gledajući, prototipični se nekrolozi, ovisno o mjestu objavljivanja (dnevne novine ili mjesečni časopisi), sastoje od sljedećih dijelova (Ivanetić, 2003: 107): naslov, obavijest o smrti, životopis, odavanje priznanja, (najava komemoracije i/ili pogreba), (informacija o obitelji), (emitent)². Istu ili sličnu strukturu donose i nekrolozi o Franu Galoviću pa se na njihovu opisu nećemo zadržavati.

Iako je danas uobičajeno da se nekrolozi o književnicima donose u kulturnoj rubrici u novinama, zbog ratnih okolnosti i podređenosti ratnim zbivanjima nekrologe o Galoviću (u dnevnome tisku) nalazimo smještene između svih ostalih vijesti, a često i kao nadopunu informacijama s bojišta. Promatrani tekstovi su obujmom, sadržajem i namjenom različiti. Kraći i nepotpisani napisi uglavnom dolaze u dnevnim novinama i u službi su obavještavanja čitatelja s osnovnim podacima o

² Dijelovi u zagradama su fakultativni (usp. Ivanetić, 2003: 107).

pokojniku. Potpisani nekrolozi su rjeđi, ali ujedno opširniji i neposredniji, bilo da su objavljeni u novinama, bilo u mjesečnim časopisima. S grafičke je strane najčešće imenu i prezimenu pokojnika, koji su ujedno i naslov, dodan tek križić (*Obzor, Hrvatska, Hrvatski pokret, Narodne novine*), a ponekad je sve omeđeno i istaknuto crnim obrubom (*Savremenik, Nastavni vjesnik*).

Mnogo je pisano o smrti književnika Frana Galovića i obično su svi ti napisali isticali i čudnu podudarnost između njegova zadnjega pisma Milanu Ogrizoviću i trenutka smrti. Takvoj začudnosti nisu mogli pobjeći ni pojedini sastavljači antologija hrvatske književnosti (usp. Prosperov Novak, 2004: 207), iako je već Branimir Donat upozorio da bi nas povodenje za Galovićevim zadnjim riječima moglo odvesti krivim tragom i povući za bavljenjem „ličnošću pisca“, a ne književnoga djela koje je jedino meritorno (usp. Donat, 1976: 286). Ipak, nitko se u to ratno vrijeme nije usudio ustvrditi ili opovrgnuti navodno samoubojstvo mladoga književnika. Tomu je dobrim dijelom doprinijela i cenzura koja nije dopuštala nikakve kategoričke tvrdnje koje bi odudarale od službenoga izvješća i koje bi mogle dovesti do pada morala vojnika i stanovnika Monarhije. Da bi se osigurala uspješna provedba cenzorske politike, svaki je novinarski prijestup strogo kažnjavan³. Tako se dogodilo da su sumnjama oko Galovićeve pogibije najviše doprinijeli nekrolozi koji su odmah izvijestili o njegovim posljednjim trenutcima pozivajući se na zadnju dopisnicu koju je uputio Milanu Ogrizoviću. Budući da je upravo Ogrizović nehotično doprinio širenju glasina o okolnostima Galovićeve smrti, prvo ćemo prenijeti njegove riječi, rado citirane i nekritički prenošene u drugim napisima, kojima je pokušao objasniti, u kontekstu posljednjih dopisnica koje mu je Fran pisao i u kojima je, navodno, najavio vlastitu smrt, što se u stvari dogodilo toga kobnoga dana. Usput je pojasnio i napis pronađen kod Galovića:

³ Bulić (2012: 338) navodi da je kazna za novinare i urednike novina koji bi prekršili pravila cenzure bila novačenje i slanje na bojište, bez obzira jesu li bili sposobni za vojnu službu.

... Zanimljivo je, da je u onoj limenoj kutijici, koju svaki vojnik nosi privezanu za džep hlača, u t. zv. „smrtovnici”, napisao svojom rukom: „† Fran Galović, zastavnik i pjesnik”.

[...] Dan pred smrt, 25. X., napisao mi je posljednju i pun slutnje oproštajnu kartu: „Moj dragi, još jednom te pozdravljam. Jutro je i u 10 sati imamo da navalimo. Sunce je, nedjelja i divno, toplo jutro. Čovjek bi čisto želio umrijeti u ovako sunčan dan. Reci Tvojoi gospodji, da se pomoli za upokoj moje duše, ako me ne bude više. Ljubi Te Tvoj Fran”.

Navala je međjutim bila sutradan i Fran je Galović poginuo dne 26. listopada oko podne prelazeći upravo preko neke ceste, kad ga dohvati tane u desnu stranu grudiju, da izidje van kroz samo srce. Mrtvo mu je tijelo prijatelj noću pomoću dva vojnika pronio kroz taneta tako da se moglo prevesti u Zagreb na Mirogoj, gdje smo ga i sahranili dne 31. X. (Ogrizović, 1914: 394).

Ogrizović faktografski iznosi podatke iz zadnje Galovićeve dopisnice sublimirajući na kraju sve u tragičan završetak života mladoga pjesnika. I iako se između redaka može nazrijeti i iščitati štošta, čini se da je Ogrizovićeva namjera bila ponajprije iznijeti činjenice kako bi se razjasnile sumnje o začudnoj podudarnosti između Galovićeve zadnje dopisnice i smrti. Sama objava takva, prije svega intimna, dopisivanja između dvaju prijatelja išla je u pravcu pokušaja rasvjetljavanja okolnosti pjesnikove smrti s obzirom na to kakve su se interpretacije pojavile u ostalim tiskovinama. Ili, preciznije rečeno, ono što su ostavljale neinterpretirano. Zanimljivo je da nitko nije spominjao nešto ranije Galovićevo pismo Ogrizoviću u kojem je pjesnik izražavao drukčije stavove koji su, svakako, mogli dati novo svjetlo na cjelokupnu situaciju jer na jednome mjestu rezignirano piše: „Želio bih ostati u životu jedino radi nekih divnih literarnih doživljaja. Ali svejedno je.“, dok pak na drugome mjestu stoji: „Želio bih ne poginuti samo radi toga da sve ovo iznesem jer je svaki dojam dragocjen.“ (Ogrizović, 1914: 393). Dio odgovornosti svakako snosi i sam Ogrizović koji je tek u *Savremeniku* iznio te podatke dok su dnevne novine prenosile pojedine dijelove njegova govora nad nadgrobnom rakom. Tako je nastao cijeli nesporazum, jer su dnevne novine donijele iste činjenice kao i on, ali s tom razlikom što su posebnu pozornost posvetili pojedinim Galovićevim riječima iz zadnje dopisnice čim

je njegova smrt dobila posve novi kontekst. Naime, pravaško dnevno glasilo *Hrvatska* donosi u svome tekstu istaknute točno određene riječi:

Moj dragi, još jednom Te pozdravljam. Jutro je i u 10 sati imamo da navalimo. Sunce je, nedjelja i divno, toplo jutro. Čovjek bi čisto želio umrijeti u ovako sunčan dan. Reci Tvojoi gospodji, da se pomoli za upokoj moje duše, ako me ne bude više.
Ljubi Te Tvoj

Fran

Valjda je na isti taj topli, sunčani dan poginuo od srbskih taneta...
(Hrvatska, 1914: 898, 2)

Danas je, naravno, nemoguće točno ustvrditi što su mogli pomisliti onodobni čitatelji nakon tako intonirana članka, ali se vjerojatno kod nekih, u nedostatku drugih informacija, moralo javiti zrnice sumnje da se iza Galovićeve pogibije krije ipak i nešto više. Nadalje, teško je povjerovati da je naglašenost pojedinih riječi u članku čista slučajnost, osobito kada se u tekstu i pretpostavlja, istina pogrešno, da je Fran Galović poginuo istoga dana. Naravno da se sve treba sagledati iz tadašnje perspektive i uzeti u obzir da su informacije stizale na kapaljku i da su vijesti s bojišta često bile kontradiktorne i neprovjerene⁴. Ipak, tu je očito riječ o slobodnoj interpretaciji i uplivu u Galovićev tekst dopisnice. Tako je u svijesti čitatelja sve moglo dobiti (a i jest?) bitno drukčije konotacije. Kada se tomu pridoda i patetičan tekst Marije Kumičić, koji je objavljen nekoliko dana poslije, kada su se dojmovi toga strašnoga događaja već trebali slegnuti i ustupiti mjesto stvarnosti, onda dobijemo posve drukčiju predodžbu tih događaja. A stvarnost je bila crna jer, osim Galovića, desetine drugih Hrvata⁵ ginuli su svakoga dana za nejasne ciljeve tuđih politika. Evo kako je Marija Kumičić doživjela Galovićevu pogibiju:

⁴ Najbolji dokaz konfuznoga stanja jest tekst iz *Jutarnjega lista* od 30. listopada 1914. (br. 872, str. 6) u kojem je pjesnikovo prezime napisano pogrešno – Galovac. U tome je tekstu, *Pali na polju slave*, o smrti Frana Galovića pisano usputno u povećoj crtici o smrti kapetana varaždinske 16. pukovnije Franje Šomeka.

⁵ Pregledavajući tadašnji tisak nemoguće je ne primijetiti popise poginulih, a velik je i broj onih kojima su posvećeni pojedini članci.

Na polju slave, uz bjesomučnu riku topova, prasak pušaka, zujanje taneta, zveket mačeva i krik ranjenika završio je pjesnik svoj mladi viek.
Bila je nedjelja, dan Gospodji, (sic!) a trebalo je navaliti.
Zadnje časove života krasilo mu sunce, toplo, divno sunce, tako toplo i divno, da je na dodir ljegovih (sic!) cjelova zaželio umrieti.
I želja mu se izpunila.
Kad je pjevao svoje Sonete, nije mislio, da na njega vreba junačka smrt.
[...] Ali nedokučiva Sudbina iztrgla mu pero iz ruke, a mjesto njega utisla britki mač. I mjesto u školu, bacila ga na bojno polje, gdje se nije sastao sa svojim učenicima, nego sa krvnim dušmanima naše izpaćene domovine.
I on, u običnom životu krotko janje, na jednom je postao ljutim osvjetnikom i svojom je oštrom posjeklicom junački zajurišao na kletog grabežljivca. (Kumičić, 1914: 901, 1)

Vidi se da i ona, uz svu patetičnost trenutka, isto tako iznosi zrnice sumnje u okolnosti Galovićeve smrti, osobito u dijelu: „Zadnje časove života krasilo mu sunce, toplo, divno sunce, tako toplo i divno, da je na dodir ljegovih (sic!) cjelova zaželio umrieti. I želja mu se izpunila.“

Dakle, „želja mu se izpunila“! Gospođa je Kumičić očito, kako se vidi i iz njezina teksta, bila vrlo pogođena Galovićevom pogibijom da je, htijući što vjernije dočarati uvjete koji su vladali na bojištu (pa i jednu raslojenu ličnost), zaboravila na moguće kasnije posljedice napisanoga. No tek kada njezino pisanje sagledamo s pozicije žene i majke⁶, postaje nam jasno o kakvu je vremenu uistinu bilo riječ pa je onda i lakše shvatiti svu patetičnost izraza. Nije u njemu bilo nikakve zlobe, nego istinska bol za jednim mladim, prerano ugaslim, životom.

Takvi su plastični opisi još više podraživali maštu čitatelja, a zanimljivo je da čak ni svjedočanstvo Galovićeve ratnoga sudruga nije odagnalo sumnje. Naprotiv. Umjesto činjenična stanja, dobili smo romaneskni prikaz iz kojega je teško razabrati što su prepričane riječi, a što fikcija. Evo kako je zaneseno o Galovićevim posljednjim trenutcima pisao nepoznati novinar:

Mrtvo tielo pokojnikovo dopratio je s bojišta pokojnikov prijatelj H., koji je pričao potankosti potresnog, ali slavnog završetka života Frana Ga-

⁶ Za vrijeme Prvoga svjetskoga rata Marija Kumičić bavila se karitativnim i socijalnim radom, a pomagala je oko osnivanja skloništa i internata za ratnu siročad u Bosni i Hercegovini.

lovića. Prigodom navale na neprijatelja dne 26. o. mj. o podne poveo je i Galović kao zastavnik svoj vod i hrabro s njime napredovao kroz kišu taneta, dok ga upravo na smjelom prelazu preko jedne ceste nije dohvatio hitac u desnu stranu grudiju i prošao mu upravo kroz srdce. Kratak uzdah i pad tiela bio je svemu kraj.

Kako je bitka trajala do večera, mogao je njegov prijatelj H. tek noću poći s dva vojnika do ceste te uz pogibelj života donieti njegovo mrtvo tielo. Na smrtnoj legitimaciji našlo se njegovom rukom napisano: »Fran Galović, zastavnik i pjesnik« – a sprieda je bio križ. Na zastavnika je bio promaknut tek nekoliko dana prije, a s tim, što je upisujući svoju novu čast umetnuo još i križ, vidi se, kako je u posljednje vrijeme slutio svoju smrt, kao što su mu i neka posljednja djela bila puna takovih slutnja. Njegovim je patnjama kraj, a djela su mu okrunjena jošte slavom junačke smrti na bojnem polju za Hrvatsku domovinu. (Hrvatska, 1914: 901, 2)

Znači, uz „slavni završetak života“ što bi jedan pjesnik i mogao više tražiti jer je ionako „u posljednje vrijeme slutio svoju smrt“ pa se, eto, sasvim prirodno, ona i dogodila. No tu ne staje vrli pisac toga remek-djela poruge, nego manirom iskusnih psihologa zaključuje „njegovim je patnjama kraj, a djela su mu okrunjena jošte slavom junačke smrti na bojnem polju za Hrvatsku domovinu“. Ovaj naručeni pamflet vjerojatno je proizišao iz onih istih glava birokratskih činovnika koji su poslali Frana Galovića u smrt i zasigurno je odudarao od stvarnoga opisa Galovićeve „prijatelja H.“ koji se vjerojatno nije služio nikakvim kićenjem o „slavnom završetku života“, jer teško da bi čovjeku koji je netom stigao s bojišta pokopati vlastitoga suborca i prijatelja takvo što uopće moglo pasti na pamet. Sve to samo svjedoči da se u pisanje nekrologa uključila i birokratska mašinerija, koja je željela na smrti jednoga pjesnika stvoriti pogodnu klimu gdje nitko neće previše zapitkivati kada budu ginuli drugi, „obični“, ljudi jer, ako je jedan književnik ugradio svoj mladi život u panteon hrvatske državnosti, onda je dužnost i svih ostalih da se bespogovorno odazovu na poziv svoje domovine.

2. Ostali nekrolozi

Ni drugi objavljeni nekrolozi sadržajno nisu bili drukčiji. Opisujući pojam nekrologa, Silić (2006: 81) ističe da se on „može lako pretvoriti

u panegirik“, a upravo se to dogodilo u pojedinim promatranim nekrolozima. Budući da je Fran Galović poginuo kao vojnik na dužnosti za „svoju“ domovinu, u svim se njima ističe upravo taj „herojski“ čin: „† Fran Galović, hrvatski književnik, profesor kr. II. realne gimnazije zagrebačke, zastavnik u pričuvi kr. ug. 27. sisačke domobranske pješ. pukovnije, pao je junačkom smrću na južnom bojištu.“ (*Hrvatski pokret*, 1914: 280, 2)

Nevjerojatno je s kojom se ustrajnosti ponavljalo iste fraze, uopće bez ikakva pokušaja sagledavanja situacije iz drugoga kuta: „Na južnom bojištu našao je junačku smrt Fran Galović, hrvatski književnik, profesor II. realne gimnazije zagrebačke i pričuvni zastavnik 27. sisačke domobranske pješačke pukovnije.“ (*Narodne novine*, 1914: 289, 2)

Kao da se takvim napisima htjelo dati smisao tomu besmislenom ratnom vremenu i uzaludnim smrtima mladih ljudi. Ili su jednostavno pokušavali sami sebe uvjeriti u takvo što: „Naš dragi prijatelj i suradnik Fran Galović poginuo je junačkom smrti na bojištu u Srbiji.“ (*Hrvatska*, 1914: 898, 2)

Izgleda da su svi nastojali Galovićevoj smrti dati neku višu dimenziju kako bi vjerojatno opravdali vlastite ljudske slabosti i kako bi se sakrili od činjenice da je jedan književnik u naponu snage žrtvovao svoju mladost i poginuo za pregažene ideale nećijih tuđih mladosti. Slaba je to bila utjeha za sve one koji su boravili u vlažnim rovovima iščekujući metak sa svojim imenom. Čini se da su pojedinci Galovićevu pogibiju pokušavali iskoristiti iz ideoloških pobuda stavljajući ga na tron zajedno sa svim onim hrvatskim mučenicima koji su ginuli kroz krvavu hrvatsku povijest, u tuđim ratovima, za tuđe interese. Zbog toga se često i ističe junaštvo Frana Galovića i njegova pogibija za neku zamišljenu, hrvatsku domovinu kako bi se zamaskirala od očiju javnosti sva mizerija te i takve Hrvatske. U tome je prednjačilo pravaško glasilo *Hrvatska* koja je, uz objavljivanje pjesme⁷ u Galovićevu čast, prenijela i pismo njegova učenika u kojem se jasno vidi sličan obrazac slavljenja junaka jer „pao je hrabro boreći se za domovinu i hrvatskoga kralja“ (Feldman, 1914:

⁷ Riječ je o pjesmi *Na grobu hrvatskoga ratnika* Slavka Teklića objavljenoj u 900. broju na 1. stranici.

903, 2-3). Čitajući i druge nekrologe objavljene tih ratnih godina u tisku, vidi se utjecaj cenzora i ustaljeni obrazac po kojem su se ponavljale određene fraze, a mijenjala su se jedino imena poginulih⁸.

Galović-junak ipak nije uspio istisnuti Galovića-pisca pa se u nekrolozima nalaze i opisi njegova književnog rada i doprinosa:

Kako naša javna srednjo-školska nastava, tako je naročito hrvatska književnost, pretrpjela njegovom smrću težak gubitak, koji se to bolnije osjeća, što je Galović, iako mlad čovjek od 27 godina, podavao sva jamstva, da će uz dosadašnje svoje mnogobrojne uspjele radove daljnjim emanacijama svoje velike darovitosti i neumorne marljivosti obogatiti našu liepu knjigu. (*Narodne novine*, 1914: 289, 3)

Iako je Fran Galović iza sebe ostavio velik i žanrovski raznolik opus, izostao je pravi osvrt na njegovo književno djelo. Sve se svelo na škrte i suhoparne opise jer su se tekstovi u posmrtnim osvrtima uglavnom zadržavali na iznošenju bibliografije Galovićevih radova. Ipak, bilo je i onih koji su nastojali proniknuti u Galovića kao pisca koji je, iako mlad, zaslužio i književni pozdrav:

Galović bio je u pravom smislu vrlo nadobudan talenat. Pokušao se na svim područjima lijepo naše knjige sa uspješnim radovima. Suradjivao je u svim našim revijama. Na našem kazalištu on je bio više puta prikazivan. I ako mu nije pjesma bila još izgledjena i dikcijom svojom vada savršena, ipak je bilo u njoj mnogo pjesničkih kvaliteta. Poimence u svojim dramama on je pokazivao za modernu psihološku dramu dobre dispozicije i vrlo dobra opažanja. Za to se može i punim pravom reći, da su mu bile i s uspjehom prikazivane.

[...] Galovićem gubi hrvatska lijepa knjiga ne samo plodnog i radinog, već vrlo nadarenog književnika, u kojeg smo mogli polagati najveće nade, da će danas sutra obdariti naš narod lijepim tekovinama. Volio je – a to se mora poimence naglasiti – baviti se problemima i zaviti ih u književno ruho. Istakao se kao vrlo dobar poznavalac stranih, a osobito

⁸ Svi su ti napisi jednako intonirani i u njima se „veliča“ pogibija tih mladih ljudi, primjerice naslovi *Pogreb palog junaka* (*Jutarnji list*, 29. listopada 1914., br. 870, str. 4), *Kako muslimani poštuju palog junaka* (*Isto*), *Pali na polju slave* (*Jutarnji list*, 30. listopada 1914., br. 872, str. 6), *Hrvatski glazbenik pao na polju slave* (*Jutarnji list*, 1. studenoga 1914., br. 876, str. 4). Isti članak preuzima i tjedni list *Banovac* iz Petrinje 7. studenoga 1914., god. 25, br. 32, str. 2) i sl. najbolje svjedoče o tom.

slavenskih književnosti, a za hrvatsku se lijepu knjigu nada sve zanimao. Imao je vanredno dobar sud o našim književnim produkcijama, pa je njegov sud kakogod mu je bilo tek dvadeset i sedam godina, podsjećao na zrelije i iskusnije doba. Svi će njegovi znanci vrlo požaliti njegov gubitak, a osobito naša lijepa knjiga. (*Obzor*, 1914: 299, 2)⁹

Riječ je o jedinome tekstu, pisanom netom nakon saznanja o Galovićevoj smrti, u kojem se sustavnije obrađuje njegovo književno djelovanje bez pretjeranih sentimentalnih ispada karakterističnih za takav tip napisa. Pisac je bez isticanja nadnaravnoga junaštva jednostavno nastojao objasniti što je Galović bio u hrvatskoj književnosti i što ta ista književnost gubi njegovom preranom smrću. Budući da se tada još nije poznao Galovićev kajkavski opus, izostalo je svako spominjanje tih njegovih pjesama pa je tako pjesnik u percepciji svojih suvremenika bio i ostao književnik standardnoga jezičnog izraza kojemu, kako je prije naglašeno „nije pjesma bila još izgledjena i dikcijom svojom vazda savršena“ (*Obzor*, 1914: 2). I ovdje dio odgovornosti snosi Ogrizović koji je propustio ukazati na Galovićeve kajkavske stihove kojima će poslije ući u antologije hrvatske književnosti. Istina, Ogrizović je u *Savremeniku* spomenuo da su „u rukopisu (su) ostale i njegove kajkavske pjesmice, koje je takodjer s ljubavlju pjevao,...“ i najavio: „ove će pjesmice takodjer doskora ugledati svijetlo“, ali se već po uporabi deminutiva „pjesmice“ može pretpostaviti da ih u tome trenutku nije smatrao posebno vrijednima jer je tada prevladavalo vukovsko mišljenje da lijepoj književnosti „kajkavština po odredbi filologa nema pristupa“ (Ogrizović, 1914: 397). Trebalo je, dakle, proći više od deset godina i pojave jake ličnosti u obličju Miroslava Krležę da se te Galovićeve kajkavske pjesme i objave.

Zaključak

Nekrolozi pripadaju skupini monotematskih tekstova, tj. sadrže samo jednu vrstu tekstova kojoj je povod smrt neke osobe, a glavna tema pokojnikov život (usp. Ivanetić, 2003: 114).

⁹ Isti članak, s vrlo malo stilskih razlika, donosi i *Nastavni vjesnik*, knj. XXIII., sv. 3, 1914. - 1915., str. 232 - 233.).

Vrlo su rijetki nekrolozi u kojima se objektivno nastojalo vrednovati Galovića kao književnika i uglavnom se isticala njegova neuobičajena književna produktivnost i nabrojavanje brojnih djela, ali bez dubljega ulaska u kvalitetu samoga pisca. To je donekle razumljivo kada se uzme u obzir da je riječ o početku ratnih zbivanja i sve se svodilo na to kako bi se Galovićeve smrt prikazala, u svem tom besmislu, kao junački i nesebični čin istinskoga hrvatskog rodoljuba. Naravno da treba gledati i ideološku obojenost glasila u kojima se objavljuje koji nekrolog jer je često baš od te ideologije ovisila i interpretacija događaja. Ipak, stvarnost je, što je vjerojatno i piscima nekrologa bilo jasno, izgledala posve drukčije.

S druge pak strane, Galovićevo pismo Milanu Ogrizoviću postalo je izvor svih kasnijih sumnja oko pogibije samoga pjesnika. Je li riječ tek o pukome slučaju ili o samoubojstvu (koje nitko naravno izričito ne spominje, ali se provlači kroz sve nekrologe), postalo je i ostalo zagonetkom, a njezino razrješenje bi mogao ponuditi samo Fran Galović.

Ovdje razmatrani nekrolozi svojim su sadržajem predodredili buduću predodžbu o Galovićevoj pogibiji i trebalo je proći određeno vrijeme da bi se takvo što promijenilo, pa nam kao najtočnije razmišljanje o Franu Galoviću ostaje ono, prije spomenuto, Branimira Donata koji je, poučen iskustvom ranijih interpretacija, s pravom ustvrdio da bi nas povodjenje za Galovićevim zadnjim riječima moglo povući za bavljenjem „ličnošću pisca“, a ne književnoga djela koje je jedino meritorno (usp. Donat, 1976: 286). Tako se odmah dogodilo da se nakon objavljenih nekrologa javnost više usmjerila na pjesnikov tragični svršetak života nego na književnu vrijednost. Trebalo je proći više od deset godina dok se nije saznalo za njegove kajkavske stihove i upozorilo na njihovu literarnu vrijednost, čime, u biti, Galović započinje svoj novi književni život. Ne može se poreći da se iz pojedinih Galovićevih dopisa mogu iščitati nemir i očaj svojstven svim ljudima kada se nađu okruženi ratnim bezumljem kojemu se ne nazire kraj. I tu je nastao glavni nesporazum – kada takav opis šalje književnik, onda je on dramatičniji od opisa „običnih“ vojnika koji su slali pisma slična sadržaja svojim najdražima.

Izvori

- N. N. (1914a) „Andrija Zagorac”, *Banovac*, Petrinja, 25, 32 (07. XI.) str. 2.
- N. N. (1914b) „Fran Galović”, *Hrvatska*, Zagreb, 4, 898 (29. X.) str. 2.
- N. N. (1914c) „Sprovod Frana Galovića”, *Hrvatska*, Zagreb, 4, 899 (30. X.) str. 2.
- N. N. (1914d) „Sprovod Frana Galovića”, *Hrvatska*, Zagreb, 4, 901 (02. XI.) str. 2.
- N. N. (1914e) „Fran Galović”, *Hrvatski pokret*, Zagreb, 10, 280 (29. X.) str. 2.
- N. N. (1914f) „Pali na polju slave”, *Jutarnji list*, Zagreb, 3, 872 (30. X.) str. 6.
- N. N. (1914g) „Fran Galović”, *Narodne novine*, Zagreb, 80, 289 (29. X.), str. 2 – 3.
- N. N. (1914h) „Pogreb Frana Galovića”, *Narodne novine*, Zagreb, 80, 290 (30. X.) str. 3.
- N. N. (1914i) „Fran Galović”, *Nastavni vjesnik*, Zagreb, 23, 3, 1914. – 1915., str. 232 – 233.
- N. N. (1914j) „Fran Galović”, *Obzor*, Zagreb, 57, 299 (29. X.) str. 2.
- BENEŠIĆ, JULIJE (1914) „Franu Galoviću” *Narodne novine*, Zagreb, 80, 291 (31. X.) str. 1. [Potpisano: J. B – ć.]
- BUDAK, MILE N. (1914) „Fran Galović”, *Hrvatska*, Zagreb, 4, 899 (30. X.) str. 1 – 2.
- FELDMAN, MIROSLAV (1914) „U spomen svom profesoru”, *Hrvatska*, Zagreb, 4, 903 (04. XI.) str. 2 – 3.
- KUMIČIĆ, MARIJA (1914) „U spomen Franu Galoviću”, *Hrvatska*, Zagreb, 4, 901 (02. XI.) str. 1.
- OGRIZOVIĆ, MILAN (1914) „Fran Galović”, *Savremenik*, Zagreb, 9, 7, (7/1914) str. 393 – 397.

-
- TEKLIĆ, SLAVKO (1914) „Na grobu hrvatskoga ratnika”, *Hrvatska*, Zagreb, 4, 900 (31. x.) str. 1.

Literatura

- BULIĆ, IVAN (2012) „Vojna cenzura u Hrvatskoj za vrijeme Prvoga svjetskog rata“, *Zbornik 1918. u hrvatskoj povijesti*, HORVAT, ROMANA (gl. ur.) Matica hrvatska, Zagreb.
- DETONI DUJMIĆ, DUNJA (1988) *Fran Galović*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu – Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
- DONAT, BRANIMIR (1976) „Zrcalo čudesnog. (Hrvatska fantastična proza)“, *Forum*, Zagreb, god. XV, br. 31 (1 – 2), str. 259 – 305.
- IVANETIĆ, NADA (2003) *Uporabni tekstovi*, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb.
- KUZMANOVIĆ, MLADEN (1999) „Predgovor”, *Fran Galović: Izbor iz djela*, Riječ, Vinkovci, str. 7 – 16.
- PROSPEROV NOVAK, SLOBODAN (2004) *Povijest hrvatske književnosti*, sv. IV, Marjan tisak, Split.
- SILIĆ, JOSIP (2006) *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Disput, Zagreb.